

Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць (педагогіка та психологія) Випуск 449-450. – Чернівці:ЧНУ, 2009. – С. 134-139.

УДК 7.038:316.61:[371.135]

Н.В. Сулаєва

НЕФОРМАЛЬНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті висвітлюються загальні положення підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності на основі надання неформальної мистецької освіти у педагогічному університеті. Визначається роль неформальної мистецької освіти в соціалізації майбутнього педагога.

Ключові слова: неформальна мистецька освіта, підготовка майбутнього педагога, мистецтво, соціалізація.

Актуальність проблеми соціалізації особистості не викликає сумнівів. Суспільство завжди занепокоєне тим, щоб темпи соціалізації та виховні впливи відповідали темпам та рівню розвитку суспільства, оскільки їх невідповідність зумовлює гальмування розвивальних процесів. Освітні установи: дошкільні, середні, загальноосвітні, професійні, вищі, позашкільні заклади покликані узгоджувати керовані та некеровані процеси соціального розвитку особистості. Неостаннє місце серед них займають вищі навчальні заклади педагогічного спрямування, де відбувається підготовка вчителя, якому належить забезпечувати в суспільстві відтворення й трансляцію національних цінностей, здійснювати духовний зв'язок молодого покоління із духовним досвідом народу, формувати нову генерацію нашої держави.

Зі швидкими темпами розвитку суспільства прискорюються зміни пріоритетів у молоді, що ускладнює процес знаходження взаєморозуміння між учителем з його традиційними поглядами та учнем з осучасненими молодіжними позиціями. Одним із шляхів вирішення цієї суперечності, на нашу думку, є залучення студентів вищих педагогічних закладів до

отримання неформальної мистецької освіти. Метою статті є: схарактеризувати в загальних ознаках можливі шляхи соціалізації майбутнього вчителя на основі надання в педагогічному університеті неформальної мистецької освіти.

Соціалізація особистості передбачає її взаємодію з соціальним оточенням, яке впливає на: зміни внутрішнього стану людини під впливом соціальних факторів (Д. Белл, М. Вебер, Е. дюркгейм, І. Ільїнський, В. Райх), становлення особистості (М. Дубинін, М. Дьомін), розвиток різних видів творчої діяльності (М. Боришевський, Л. Зімакова, В. Іванова, І. Печенко) та визнання мистецтва як одного з дієвих факторів соціалізації (І. Зверева, Л. Коваль, С. Хлебнік).

Студентський період у житті людини є найважливішим (Б. Ананьєв, І Зимняя, М. Бобнєва), оскільки його вважають основною стадією соціалізації особистості. У даний період молода людина засвоює основні постулати майбутньої професії, робить старт у засвоєнні статусно-рольової позиції [1, с. 18], що в сьогоденному стрімкому розвитку суспільства вимагає оновлення процесу формування професійних якостей сучасного педагога. Не випадково останнім часом посилюється інтерес науковців до вивчення різних аспектів неформальної освіти (В. Александров, О. Асмолов, Т. Білобровко, С. Болтівець, Г. Буданова, В. Давидава, В. Лешер, С. Коваленко, С. Мирвода, Н. Ничкало, О. Огієнко, А. Фоміна, А. Щетініна, Є. Ямбур), яка розглядається як: 1) цілеспрямована структурована діяльність поза рамками формальної системи, яка здійснюється добровільно відповідно до обраної діяльності (в гуртку, художньому колективі, спортивній секції тощо) – важливого освітнього ресурсу в університетській освіті; 2) освітній процес, який відбувається паралельно формальному навчанню у вищому закладі освіти; 3) освітня діяльність, яка не супроводжується видачею документа, відбувається в освітніх закладах або громадських організаціях, клубах і гуртках, а також у ході індивідуальних занять.

Однією зі складових неформальної освіти є *неформальна мистецька освіта* – добровільна мистецька діяльність особистості поза рамками формальної освіти, яка відбувається в мистецьких колективах і не супроводжується видачею документа.

Суспільні трансформації, які мають місце сьогодні, часто викликають суперечливість між поглядами вчителя та учня на різні види мистецтва: музичне, образотворче, хореографічне, драматичне, літературне тощо. Сучасний педагог має прагнути до розуміння молодіжного середовища, знати уподобання своїх учнів. Разом з тим, учитель, толерантний до сучасних мистецьких смаків молоді, швидше знайде спільну мову з дітьми та зможе викликати інтерес до так званих «традиційних мистецтв», зокрема до українського народного. Неодмінною умовою виникнення авторитету серед учнів є високий рівень творчих умінь учителя хоча б в одному із видів мистецтв.

Одним із шляхів підготовки майбутнього вчителя до взаємодії з молодіжним середовищем поза рамками певної навчальної дисципліни є університетська неформальна мистецька освіта. Вона спрямована на:

- 1) динамічність освітнього процесу як соціального явища, що є складовою життя людини, яка має можливість для розгортання й реалізації власного життєвого шляху;
- 2) на гармонізацію психоемоційного та фізичного стану людини;
- 3) стимулювання творчої активності студента;
- 4) збереження неповторної індивідуальності кожної людини;
- 5) узагальнення життєвого досвіду, співвідношення його з системою цінностей, які історично склалися в державі та сьогоденному молодіжному середовищі;
- 6) самостійну оцінку особистістю власних дій, подій, ситуацій та відповідну побудову взаємин із молодіжним оточенням;
- 7) активне і діяльне засвоєння різних видів мистецтв, прогнозування можливостей їх використання в професійних ситуаціях;
- 8) нове сприймання наукового знання з його тенденцією до різноманіття тощо.

Метою неформальної мистецької освіти є задоволення соціокультурних і освітніх потреб особистості, навчання жити в сучасному соціумі з власними індивідуальними особливостями, проведення з користю та захопленням вільний час. Її досягненню сприяє участь майбутнього фахівця в різноманітних мистецьких колективах: вокальному ансамблі чи хорі, танцювальному колективі, драматичному гуртку, літературній чи художній студії тощо.

Створювати та підтримувати такі форми в університеті не просто з багатьох причин. Однією з них є людський фактор (підбір кадрів, які б могли здійснювати професійне керівництво), фінансові витрати, визначення місця, часу тощо. Фундамент для організації такої роботи закладений в системі навчально-виховної роботи в педагогічних університетах і на ньому успішно діяли прекрасні колективи художньої самодіяльності, гуртки, секції, театри, групи, які сьогодні потерпають в силу різних об'єктивних та суб'єктивних причин.

Вищенаведені форми роботи ґрунтуються на таких принципах: свобода вибору освітньої діяльності, соціокультурна спрямованість, особистісно-діяльний характер освітнього процесу, гуманізм, демократизм, культуровідповідність, зв'язок з практикою, гнучкі програми, розклад і місце проведення тощо. Індивідуально-особистісна основа діяльності майбутнього педагога дасть можливість задовольняти потреби конкретної людини, використовуючи потенціал її вільного часу. Зміст цієї роботи визначається цілями морального, естетичного, громадянського, патріотичного, інтелектуального та інших видів розвитку особистості, тобто завданнями формування високодуховних людей, здатних до збереження та збагачення національних цінностей українського народу.

Тому отримання майбутнім фахівцем неформальної мистецької освіти матиме значні переваги над формальною. Перш за все, зміст діяльності мистецьких колективів не обмежуватиметься типовими програмами, отже з'явиться можливість проводити заняття, які відповідають запитам сучасної

молоді. При чому ці запити можуть бути різноманітними й необов'язково мати молодіжне спрямування. Зокрема, у Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка український народний хор «Калина» налічує близько 120 учасників, фольклорні ансамблі «Жива вода», «Стрибожі внуці» понад 50, вокальні ансамблі «Чебрець» і «Черемшина» – близько 40, народні танцювальні колективи «Весна» та «Козацькі забави» – понад 60, камерний хор імені П. Лиманського – близько 30 та народний академічний ансамбль «1000 років музики» – понад 20, що майже у тричі перевищує кількість студентів, які задіяні в колективах сучасних танців, вокально-інструментальних ансамблях тощо.

По-друге, є можливість гнучко реагувати на запити й потреби, які в молодих людей швидко змінюються і оволодівати саме тими знаннями й вміннями, які є актуальними в даний час, не чекаючи, доки відповідні теми з'являться в типових навчальних програмах.

По-третє, реальним стає введення наскрізного проекту в якості практикуму, праця в молодіжних організаціях, соціальних клубах, мистецьких колективах тощо.

Четверта позиція полягає у тому, що в процесі неформальної мистецької освіти виникає можливість викладати самим студентам – «фахівцям» нових молодіжних рухів, які передаватимуть один одному знання, уміння та навички мистецької діяльності молоді сьогодення, а також професійним художникам, музикантам, хореографам, драматургам, поетам, письменникам тощо.

Разом із тим одним із завдань неформальної мистецької освіти в педагогічних закладах освіти є відповідність діяльності різноманітних мистецьких об'єднань духовним цінностям людини, неприпустимість переходу межі від молодіжного мистецтва до проявів псевдодуховності, псевдоморальності. Важливим аспектом роботи таких мистецьких об'єднань є встановлення меж, критеріїв поведінки, стилю спілкування, корпоративної культури між студентами, викладачами, акомпаніаторами, асистентами тощо.

Спільний пошук вимог до діяльності учасників та керівників гуртків, студій тощо сприятиме професійному зростанню майбутніх педагогів, усвідомленню ними важливості дотримання прийнятних у суспільстві норм та правил поведінки.

П'яте: у неформальних мистецьких колективах простіше досягти атмосфери радості, довіри, взаємоповаги, взаєморозуміння, дружби за рахунок наявності спільних думок, уподобань, обдарувань тощо. Окрім того, рівень мистецької діяльності та творчої активності учасників неформальних колективів у порівнянні з формальними може виявитися вищим, робота ефективнішою та результативнішою, що підвищить рівень готовності майбутніх фахівців до педагогічної взаємодії з молодим поколінням.

У процесі отримання студентом неформальної мистецької освіти відбуватиметься його соціалізація – «процес залучення до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості» [5, с. 97]. У результаті цього активізуються важливі механізми соціалізації та виховання майбутнього педагога: ідентифікації (студент зможе ототожнювати себе з певною групою суб'єктів – молодіжним музичним, хореографічним, образотворчим, драматичним, літературним об'єднанням), емпатії (підсилить прагнення та можливість відчуття емоційного стану підлітка), сублімації (навчиться переносити інстинктивний потяг, потребу, що не може бути задоволена, на активну діяльність у творчій сфері) тощо.

Окрім того, неформальна мистецька освіта дасть змогу сформувати в майбутнього фахівця вміння використовувати мистецтво в процесі соціалізації учнів: передавати молодому поколінню соціальний досвід з метою адаптації та самореалізації особистості у соціумі [3, с. 54]. При цьому стихійно засвоєний молодим поколінням будь-який соціальний досвід може бути використаним у «засвоєнні вихованцем позитивного соціального досвіду, цілеспрямованому формуванні в нього схвалених певною спільнотою особистісних якостей» [5, с. 98]. Отже одним із засобів

соціалізації особистості в даному випадку буде процес виховання у вузькому його значенні – «планомірний вплив вихователя на вихованця з метою формування в нього позитивних якостей особистості» [5, с. 98], який спиратиметься на поліфункційність різних видів мистецтва.

Усвідомлення важливості узгодження керованих та некерованих процесів соціального формування особистості, а також протистояння при необхідності стихійним соціальним впливам стимулюватиме майбутнього педагога до поглиблення знань, набуття нових умінь і навичок роботи з учнями, а також до пошуку шляхів здобуття авторитету серед молодого покоління. В даному випадку набуде актуальності неформальна мистецька освіта, яка дасть можливість суттєво доповнити формальну освіту студента та отримати додаткові інформаційні джерела для становлення високопрофесійного фахівця.

Ефективність реалізації неформальної мистецької освіти у вищому педагогічному закладі визначається її функціями: 1) підвищення активності майбутнього фахівця; 2) виховання почуття національної свідомості студента педагогічного університету; 3) допомога в поглибленні знань, умінь і навичок для високорезультативної майбутньої професійної діяльності; 4) залучення до молодіжної політики (молодіжні ради, молодіжні парламенти, студентське, університетське, міське, обласне, державне самоврядування); 5) волонтерська робота тощо.

У центрі уваги неформальної мистецької освіти – особистість майбутнього педагога, активного, із власним життєвим досвідом та поглядами на життя, бажаннями й прагненнями, ставленням до суспільних і культурних явищ. Керівник неформального мистецького об'єднання повинен бачити учасника саме таким і передавати йому знання засобами різних видів мистецтв апелюючи до почуттів та емоцій. Повага до особистості, захоплення справою, постійний творчий пошук є важливими ознаками авторитету керівника та визначають успішність діяльності неформального мистецького об'єднання.

У педагогічних університетах України діють різноманітні колективи художньої самодіяльності, які тримаються на професіоналізмі, відданості справі та авторитеті керівників. Зберігаючи найкращі традиції роботи зі студентським колективом вони досягають високих результатів у мистецькій діяльності й разом з тим сприяють професійному становленню майбутнього вчителя. Тому розвиток неформальної мистецької освіти в педагогічному університеті має спиратися на традиційний підхід формування педагога, адже «традиція – стрижень або ядро, для життя і збагачення якого необхідна система підживлення через нововведення» [6, с. 141]. Таким стрижнем і ядром є система виховної роботи в педагогічних університетах з розгалуженою мережею мистецьких колективів, що може бути успішно трансформована у неформальну мистецьку освіту.

Зокрема, студенти Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка отримують неформальну мистецьку освіту в різноманітних колективах художньої самодіяльності. Одним із визнаних не лише в університеті, Полтаві, Україні, а й за її межами (Австрії, Бельгії, Болгарії, Голландії, Італії, Німеччині, Польщі, Туреччині, Франції, Швейцарії) є український народний хор «Калина». Незмінний керівник колективу впродовж тридцяти років заслужений працівник культури України, заслужений діяч мистецтв України, професор Г.С. Левченко створив для хору близько двадцяти оригінальних творів, здійснив більше п'ятдесяти обробок українських народних пісень, на засадах народного мистецтва виховав близько 1000 майбутніх педагогів. Самовіддана праця митця, його запал та любов до справи захоплюють та згуртовують понад 120 учасників колективу (хористів, оркестрантів, танцюристів). Тричі на тиждень по 2-4 години студенти (їх у хорі переважна більшість), викладачі, співробітники та випускники (учителі, вихователі) Полтавського педагогічного працюють на репетиціях. Професор Г.С. Левченко підкреслює, що здійснюючи виховання молоді засобами народного мистецтва ми «розвиваємо в неї почуття національної гордості, прищеплюємо любов до

свого народу, а отже, формуємо громадян нашої держави, патріотів своєї країни» [4, с. 16]. Спираючись на досвід, Григорій Семенович запевняє, що «не дивлячись на значні прогалини в естетичному вихованні сучасної молоді, юні українці спроможні оцінити народну пісню в усій її величі» [4, с. 15].

Важливим і незаперечним фактом є добровільна участь студентів у народному хорі «Калина». Ще до вступу в університет молоді люди знають про його діяльність і приходять до керівника з перших днів навчання. Окрім того, майбутні педагоги прагнуть стати «калінянами», щоб задовольнити внутрішню потребу – прагнення до мистецтва, висловити в звуках власні почуття, відгородитися від буденності, проявити себе як артиста в концертних виступах і поділитися своїми здібностями, уміннями з навколишніми.

Концертні виступи народного хору «Калина» в Україні та за кордоном мають неабиякий успіх. Народна пісня та танок у виконанні колективу запалюють у серцях слухачів повагу й усвідомлення величі українського народу, незламності його духу та національної гідності. Участь студентів педагогічного університету в хорі «Калина» позбавляє їх можливості оступитися та прилучитися до лжедуховного, прагматичного, імпортованого мистецтва.

Студенти педагогічного університету Полтави соціалізуються також в процесі участі в народному самодіяльному ансамблі танцю «Весна», учасника та переможця міжнародних та Всеукраїнських конкурсів-фестивалів. Діяльність керівника колективу – викладача кафедри хореографії – Л.Б. Пригоди спрямована на формування у майбутніх педагогів пошани і любові до українського мистецтва, уміння передавати в рухах власні почуття та емоції, поваги до мистецької праці. Запальні українські танці у виконанні учасників ансамблю допомагають молодому поколінню зрозуміти й усвідомити своєрідність і неповторність національних хореографічних надбань нашого народу.

Фольклорні ансамблі ПДПУ імені В.Г. Короленка «Жива вода» та «Стрибожі внуці» (керівники заслужений артист України П.О. Бакланов та Л.М. Бакланова) є одними з кращих мистецьких колективів народного спрямування університету. В репертуарі ансамблів можна почути зразки фольклорної спадщини українців різних регіонів – Полтавщини, Житомирщини, Київщини, Львівщини, Рівненщини, Слобожанщини, Черкащини, Чернігівщини, зокрема «Птичка-невеличка», «Ой летіло помело», «Ой ходила дівчина», «Скриплять мої ворітечка», «За городом кози пасла», «Пливе сонце над Оріллю». Високий професіоналізм учасників колективів сприяє формуванню у виконавців та слухачів почуття людської та національної гідності, відчуття вірності рідному краю, повагу до традицій та історії українського народу.

Своєрідним зразком зацікавленості майбутніх педагогів традиційним мистецтвом нашого народу є чоловічий український народний пісенно-фольклорний гурт «Чебрець» та жіночий вокальний ансамбль «Черемшина» (керівник Л.О. Співак). У репертуарі колективів українські народні пісні «Їхав козак з України», «Гоп, мої гречаники», та обробки М. Леонтовича «Гаю, гаю, зелен розмаю», І. Сльоти «Якби мені сивий кінь» тощо.

Духовні та мистецькі традиції України продовжуються в діяльності камерного хору імені П. Лиманського. Колектив має двадцятип'ятирічну історію і носить ім'я першого керівника хорової капели, відомого українського хормейстера й диригента, науковця й громадського діяча, заслуженого працівника культури України, доцента кафедри музики ПДПУ імені В.Г. Короленка Павла Тихоновича Лиманського (1951-2001pp.). Продовжуючи закладені митцем традиції учасники колективу під керівництвом С.М. Жмайла знайомлять студентів педагогічного університету з обробками українських народних пісень М. Колеси, М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка. Академічний спів пропагують також учасники народного академічного ансамблю «1000 років музики» (керівник І.В. Цебрій). Переможець Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів і

фестивалів колектив має в репертуарі твори М. Березовського, Д. Ростовського, обробки українських народних пісень. Двадцятип'ятилітня історія ансамблю підтверджує важливість існування неформальної мистецької освіти, оскільки його учасниками є в переважній більшості студенти історичного факультету, які мають можливість розширити межі професійної готовності до роботи з молоддю засобами музичного мистецтва.

Учасники ансамблю народного танцю «Козацькі забави» ПДПУ імені В.Г. Короленка (керівник Л.М. Сокіл) дипломанти та лауреати Всеукраїнських фестивалів-конкурсів. Головна мета керівника – познайомити майбутніх педагогів (студентів факультету фізичного виховання) з хореографічним надбанням полтавського краю. Тому переважна більшість постановок – танці регіону: Полтавська кадрили «Паняночка», «Рогоза», «Вийди, Грицю, на вулицю», «Зробив хлопець діжку».

Вищезазвані колективи є прикладом результативної мистецької діяльності студентів педагогічних університетів, учасники яких отримують неформальну мистецьку освіту успішно поєднуючи її з формальною. Такий шлях професійного становлення майбутніх учителів дає можливість відчутти своєрідність і неповторність мистецької спадщини рідного краю та бути носієм його культури.

Отримання студентами педагогічного університету неформальної мистецької освіти є одним із шляхів вирішення актуальної проблеми сучасності – формування високоморальної людини шляхом наставництва, взаємодії, організованого культурного простору, який сприяє гармонізації внутрішнього світу молодшої людини. Отже, залучення майбутнього педагога до неформальної мистецької освіти створить умови для активної взаємодії з соціальним оточенням, формування соціального досвіду молодшої людини, становлення й розвитку її як цілісної особистості та допоможе оволодіти специфікою соціалізації учнів засобами різних видів мистецтв.

Література

1. Ананьев Б.Г. Психофизиология студенческого возраста и усвоение знаний Вестник высшей школы. – 1972. – №7. – С.17-26.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Зімакова Л.В. Мистецько-соціалізуючі педагогічні уміння майбутніх учителів початкових класів // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 2(35). – Полтава, 2004. – Серія «Педагогічні науки». – С.52-58.
4. Левченко Г.С. Спогади, роздуми, погляди, поради. Художньо-методичні нариси. – Полтава, 2007 – 108 с.
5. Отич О.М. Мистецтво у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: Комплекс навчально-методичного забезпечення викладання психолого-педагогічних дисциплін: У 3-х ч. – Полтава, 2006. – Ч.ІІ. – Лекції з педагогіки. – 150 с.
6. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія. К.: Вища шк., 1997. – 180 с.
7. Рашковська В. Філософські аспекти проблеми виховання цілісної особистості студента засобами мистецтва // Філософські обрії.– 1999. – №1-2. – С. 281-288.
8. Сулаєва Н.В. Виховання майбутніх педагогів на основі надбань української культури // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 32 / За заг. редакцією академіка АПН України Євтуха М.Б., укладач – О.В. Михайличенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – С.191-193.

Nataliya Sulayeva. Informal art education as the meaning of socialization of future teacher.

The article is devoted to a problem of the main bases of preparation future teacher to professional work on the meaning of informal art education in

pedagogical university. The role of informal art education in socialization of future teacher is opened.